

Економічні науки

УДК 330.3

Дуброва Наталя Петрівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту і права

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Dubrova Natalia

PhD in Economics,

Associate Professor of Management and Law Department

Dnipro State Agrarian and Economic University

ORCID: 0000-0001-8584-3338

Голубаха Михайло Леонідович

магістрант спеціальності 073 «Менеджмент»

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Holubakha Mykhailo

Master of the Specialty 073 "Management"

Dnipro State Agrarian and Economic University

РИЗИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

ПІДПРИЄМСТВ

RISKS AND THEIR INFLUENCE ON COMPANY INVESTMENT

PERFORMANCE

Анотація. Діяльність усіх компаній у ринковому середовищі, незалежно від сфери діяльності, пов'язана з ризиками, повністю усунути які неможливо, як з об'єктивних, так і з суб'єктивних причин. Відсутність ризиків негативно впливає на економіку через зниження ефективності. Крім того, невизначеність і конкуренція зростатимуть із поглибленням глобалізації. Для того, щоб вижити в таких ситуаціях, слід навчитися

передбачати події, оцінювати рівень ризику і відповідно до нього ставитися. Авторами розглянуті різні наукові підходи до трактування сутності ризику, зокрема інвестиційного. Надано власне трактування даної понятійної категорії як небезпечної події, що має характеристики як загроз, так і можливостей. В першому випадку це ймовірність того, що відбудеться негативна подія, що призведе до втрати частини ресурсів, неможливості зберегти прибуток, банкрутства компанії і т.д. В другому випадку це ймовірність того, що відбудеться позитивна подія, яка гарантує отримання значних прибутків (доходів), покращення іміджу компанії, вихід на нові сегменти ринку тощо. Наведені функції ризику, серед яких особливу роль відіграють компенсаторні та соціальні-економічні. Зазначено, що економічна природа ризику інвестиційного проекту, тобто його мета та режим функціонування, проявляється у виконанні адаптаційної, пізнавальної та стимулюючої функцій. Походження категорії «ризик» виникає з адаптивних когнітивних функцій, бо історичний контекст ризику акумулювався у сформованій свідомості активних суб'єктів через соціально-історичні практики. Успішність імовірнісної поведінки економічних суб'єктів у невизначених ситуаціях можлива лише за умови формування в суспільстві адаптивної поведінки людини. Це означає, що суб'єкти свідомо або рефлексивно приймають нові небезпечні ситуації на основі набутого людського досвіду. Завдяки функціям адаптивного когнітивного ризику мислення людини в небезпечній ситуації відбувається через процес продовження та засвоєння попереднього досвіду, тому її дії переважно інтуїтивні, що залежить від реальності зовнішнього світу. Надана класифікація передумов утворення ризику, яку поділяють на внутрішні та зовнішні.

Ключові слова: ризики, інвестиційна діяльність, функції ризику.

Summary. *The activities of all companies in the market environment, regardless of the field of activity, are associated with risks that cannot be completely eliminated, both for objective and subjective reasons. The absence of risks negatively affects the economy due to reduced efficiency. Moreover, uncertainty and competition will increase as globalization deepens. In order to survive in such situations, you should learn to predict events, assess the level of risk and treat it accordingly. The authors considered various scientific approaches to the interpretation of the essence of risk, in particular investment.*

The own interpretation of this conceptual category as a dangerous event that has characteristics of both threats and opportunities is provided. In the first case, this is the probability that a negative event will occur, which will lead to the loss of part of the resources, the inability to save profits, the bankruptcy of the company, etc.

In the second case, this is the probability that a positive event will occur that guarantees significant profits (income), improving the image of the company, entering new market segments, etc. The functions of risk are given, among which a special role is played by compensatory and social-economic. It is specified that the economic nature of the risk of an investment project, that is, its purpose and mode of functioning, is manifested in the performance of adaptive, cognitive and stimulating functions. The origin of the category "risk" arises from adaptive cognitive functions, because the historical context of risk accumulated in the formed consciousness of active subjects through socio-historical practices.

The success of probabilistic behavior of economic entities in uncertain situations is possible only if adaptive human behavior is formed in society. This means that subjects consciously or reflexively accept new dangerous situations based on the acquired human experience. Thanks to the functions of adaptive cognitive risk, a person's thinking in a dangerous situation occurs through the process of continuing and assimilating previous experience, so his actions are mostly intuitive, depending on the reality of the outside world. The classification

of prerequisites for risk formation, which is divided into internal and external, is provided.

Key words: *risks, investment performance, functions of risks.*

Постановка проблеми. Діяльність усіх компаній у ринковому середовищі, незалежно від сфери діяльності, пов’язана з ризиками, які відрізняються лише ступенем впливу. Повністю усунути ризики як з об’єктивних, так і з суб’єктивних причин неможливо. Наявність ризиків не є недоліком ринкової економіки; навпаки, їх відсутність негативно впливає на економіку через зниження ефективності [1, с. 197]. Невизначеність і конкуренція зростатимуть із поглибленням глобалізації. Щоб вижити в таких ситуаціях, слід навчитися передбачати події, оцінювати рівень ризику і відповідно до нього ставитися. Практика розвитку економіки всіх країн свідчить, що ігнорування економічних ризиків при формуванні стратегії і тактики економічної діяльності під час прийняття тих чи інших рішень гальмує розвиток національної економіки [2, с. 78].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опрацювання літературних джерел показало, що тема ризику стає все більш важливою для суспільства, оскільки ризик уже визнається фактором у сучасному суспільстві, особливо у майбутньому. Науковці, які досліджують теорії ризику вважають, що найближчим часом глобальне суспільство зазнає великих змін, під час яких «стратегії розвитку будуть розроблятися лише з урахуванням ризиків» [3, с. 8].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз категорії ризику та його вплив на ефективність інвестиційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел показує, що серед науковців немає єдиної думки щодо визначення категорії «ризик».

Узагальнене визначення даної категорії сучасними вченими представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення категорії «ризик» в роботах дослідників [2]

Трактування	Автор
Категорія «ризик» стосується будь-якої події чи дії, які можуть вплинути на досягнення цілей компанії та перешкодити успіху її стратегії.	А. Андерсен
Ризик означає потенційний ризик збитків, спричинених певними природними явищами або деталями діяльності людського суспільства.	І. Т. Балабанов
Ризик відноситься до ситуацій, в яких існують невизначеність, суперечливість і багатоваріантність і в той же час не всі альтернативні варіанти є частиною управлінської діяльності.	В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко
Ризик - це можливість того, що для підприємства станеться несподівана подія, яка може статися під час переходу суб'єкта від даної початкової ситуації до кінцевої ситуації, наперед визначеної суб'єктом.	В. Н. Вяткін, І. В. Вяткін
Ризик - це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуаціях обов'язкового вибору, коли можна якісно і кількісно оцінити ймовірність досягнення очікуваного результату, невдачі або відхилення від завдання.	Л. І. Донець
Ризик - це інтеграція індивідуальних і колективних критеріїв оцінки ситуацій і ситуацій, за результатами яких приймаються оперативні рішення.	Загальнонаукове значення
Під ризиком розуміється можливість несподіваної втрати очікуваних прибутків, майна або грошей внаслідок випадкових змін умов господарської діяльності або несприятливих обставин.	А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк
Ризик - це можливість того, що обрана альтернатива відхиляється від бажаної мети	І. Ю. Івченко
Ризик, як правило, слід розуміти як можливість або небезпеку того, що результат певного рішення чи дії буде відрізнятись від очікуваного результату.	С. М. Ілляшенко
До ризиків можна віднести можливість реалізації, відсутність прибутку, небажаний розвиток операційної обстановки, відхилення від поставлених цілей тощо.	О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник
Ризик – це ситуація невизначеності та двозначності, в якій певна економічна діяльність може мати як позитивні, так і негативні наслідки.	М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова
Ризик – об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з «подоланням невизначеності, випадковості та конфлікту в ситуаціях неминучого вибору та відображає ступінь досягнення суб'єктом очікуваного результату».	В. В. Лук'янова, Т. В. Головач
Ризик – можливість того, що конкретна виробнича або фінансова діяльність призведе до того, що компанія втратить частину своїх ресурсів, втрати прибутку або понесе додаткові витрати.	Н. І. Машина

Ризик це ймовірність виникнення несприятливої ситуації під час реалізації планів і бюджету компанії.	Л. Н. Тепман
Ризик стосується втрат, пов'язаних із наявністю невизначеності, а також прибутків і вигод, отриманих від дій, пов'язаних із його виникненням	А. В. Шегда, М. В. Голованенко

Враховуючи розвиток поняття «ризик», аналіз літературних джерел та стан розвитку сучасного суспільства, пропонуємо наступне визначення цієї понятійної категорії таким чином: небезпека чи подія, що має характеристики як загрози, так і можливості. У першому випадку мова йде про ймовірність того, що відбудеться негативна подія, що призведе до втрати частини ресурсів, неможливості зберегти прибуток, банкрутства компанії і т.д. В іншому випадку це ймовірність того, що відбудеться позитивна подія, яка гарантує отримання значних прибутків (доходів), покращення іміджу компанії, вихід на нові сегменти ринку тощо. Крім того, «загрози та можливості виникають в однакових умовах невизначеності» [4, с. 6].

Наукова література містить розбіжності не тільки в розумінні сутності категорії «ризик», а й у поглядах на об'єктивну та суб'єктивну його природу. Можна виділити три основні позиції, які підкреслюють об'єктивний, суб'єктивний або суб'єктивно-об'єктивний характер ризику. Причому більшість вчених віддають перевагу останньому. Автори відстоюють об'єктивну природу ризику та спираються на регулюючу функцію ризику у взаємовідносинах між людьми, організаціями та іншими суб'єктами економічного життя, мінімізуючи при цьому значення суб'єктивних факторів в управлінні ризиками.

Ризик діяльності підприємства проявляється через відповідні функції, які дають змогу зрозуміти його сутність та оцінити роль у суспільному житті. Література за даною темою дослідження містить кілька підходів до визначення функцій ризику Турленко Н.В. особливо підкреслює:

- інноваційні функції ризику, метою яких є знайти нетрадиційні шляхи вирішення економічних проблем;

- функція коригування (регулювання), яка може проявлятися як конструктивно, так і деструктивно;

- захисна функція передбачає толерантне ставлення до можливих помилок, що слід розглядати як необхідну складову діяльності підприємства;

- функція аналізу - основна увага зосереджена на аналізі всіх можливих альтернатив і варіантів рішень і виборі найбільш прибуткового варіанту з найменшим ризиком [5, с. 46].

Ряд вчених, крім перерахованих вище функцій, виділяють, що ризики мають також компенсаторну та соціально-економічну функції [6, с. 38]. Функція компенсації створює компенсовані успіхи через сприятливі результати (досягнення мети) на додаток до запланованих прибутків. Соціально-економічні функції складаються з ринкових умов і конкуренції, можливості ризиків, диференціації груп бенефіціарних власників і галузі за умов толерантності до ризику в економіці. Є докази того, що державне втручання в умовах ринкового ризику обмежує ефективність соціально-економічних функцій ризику.

Вважаємо що, наведені характеристики не повною мірою відображають сутність категорії «ризик» інвестиційних проектів. Тому їх необхідно доповнити та уточнити. Економічна природа ризику інвестиційного проекту, тобто його мета та режим функціонування, проявляється також у виконанні адаптаційної, пізнавальної та стимулюючої функцій.

На нашу думку, походження категорії «ризик» виникає з адаптивних когнітивних функцій, оскільки історичний контекст ризику акумулювався у сформованій свідомості активних суб'єктів через соціально-історичні практики. Успішність імовірнісної поведінки економічних суб'єктів у

невизначених ситуаціях можлива лише за умови формування в суспільстві адаптивної поведінки людини. Це означає, що суб'єкти свідомо або рефлекторно приймають нові небезпечні ситуації на основі набутого людського досвіду. Завдяки функціям адаптивного когнітивного ризику мислення людини в небезпечній ситуації відбувається через процес продовження та засвоєння попереднього досвіду, тому її дії переважно інтуїтивні, що залежить від реальності зовнішнього світу.

Ця стимулююча функція акцентує увагу на якісних характеристиках категорії «ризик» і дозволяє суб'єктам економічної системи реагувати на дії з підвищеним ризиком отриманням додаткових вигод (продажу, прибутку, зростання корпоративної репутації, зростання конкуренції). У цьому контексті варто згадати вираз «мінімізація ризику», який часто вживається в науковій літературі і трактується як мета і вигода від підприємницької діяльності. Ми знаємо: чим менший ризик, тим менша прибутковість. Це два елементи підприємницької дії: реакція та мотивація.

Це стосується і інвестиційної діяльності. Зокрема, інвестиційний проект з ремонту або модифікації певного обладнання має менший ризик, ніж інвестиційний проект з придбання нового обладнання. У першому випадку підряднику гарантується той самий прибуток за тих самих витрат на старе обладнання, але це обладнання з більшою ймовірністю вийде з ладу, коли досягне кінця терміну служби. У другому випадку підприємець може отримати високі прибутки в майбутньому, але встановлення нового обладнання потребує певного терміну окупності. Тому з методологічної точки зору правильно говорити не про мінімізацію, а саме про ризик-менеджмент, тобто про пошук оптимального співвідношення між рівнем ризику та прибутковістю компанії. Повертаючись до нашого прикладу, підприємець стоїть перед вибором: інвестувати невелику суму грошей і отримати такий же гарантований прибуток протягом певного періоду часу

або інвестувати більшу суму грошей і отримати більші прибутки, але лише через певний проміжок часу.

Розглянуті нами функції стимулювання змушують підприємців переоцінювати прийнятне значення оптимального значення, обіцяючи «винагороду» за страх і ризик. З першого погляду, ця функція має деструктивний характер і дозволяє перевищити оптимальне значення за шкалою ризику. Однак суть ризику в цьому випадку залишається незмінною. У таких ситуаціях підприємцям радять зменшити свої страхи та поставити більший успіх як мету своєї діяльності.

Однак ці характеристики не повністю відображають природу ризиків інвестиційних проєктів, оскільки інвестиції є складними та безмежними за своєю природою та є об'єктами інвестування, які враховують можливі стратегічні варіанти життя, підкреслюючи об'єктивні умови та суб'єктивні інтереси учасників процесу, «різноманітність результатів і результатів та необмежену тривалість, а також внутрішнє та зовнішнє середовище суб'єктів процесу капіталовкладення» [7, с. 68]. Тому доцільно розрізняти стимулюючі функції та аналітичні оцінювальні функції, які виникають із адаптивних когнітивних функцій.

У більшості випадків компанії стикаються з необхідністю вибору одного з можливих варіантів рішення, а потім проведення аналізу, порівняння та оцінки можливих альтернатив. Такий підхід дає можливість передбачити майбутні результати та сформувати власну систему пріоритетів на основі такої інформації, як минулий досвід та минулі невдачі, з урахуванням періоду підготовки до прийняття рішення. Отже, небезпечна ситуація спонукає людину шукати вихід, а це передбачає «процес збору, обробки, аналізу інформації та оцінки можливих результатів і наслідків» [8, с. 104].

Перш ніж зупинитися на деталях прояву факторів ризику, розглянемо докладніше класифікацію передумов утворення ризику. Виходячи з

визначення сутності умов виникнення ризиків, ми визначили, що необхідно поділяти ризики на внутрішні та зовнішні (рис. 1).

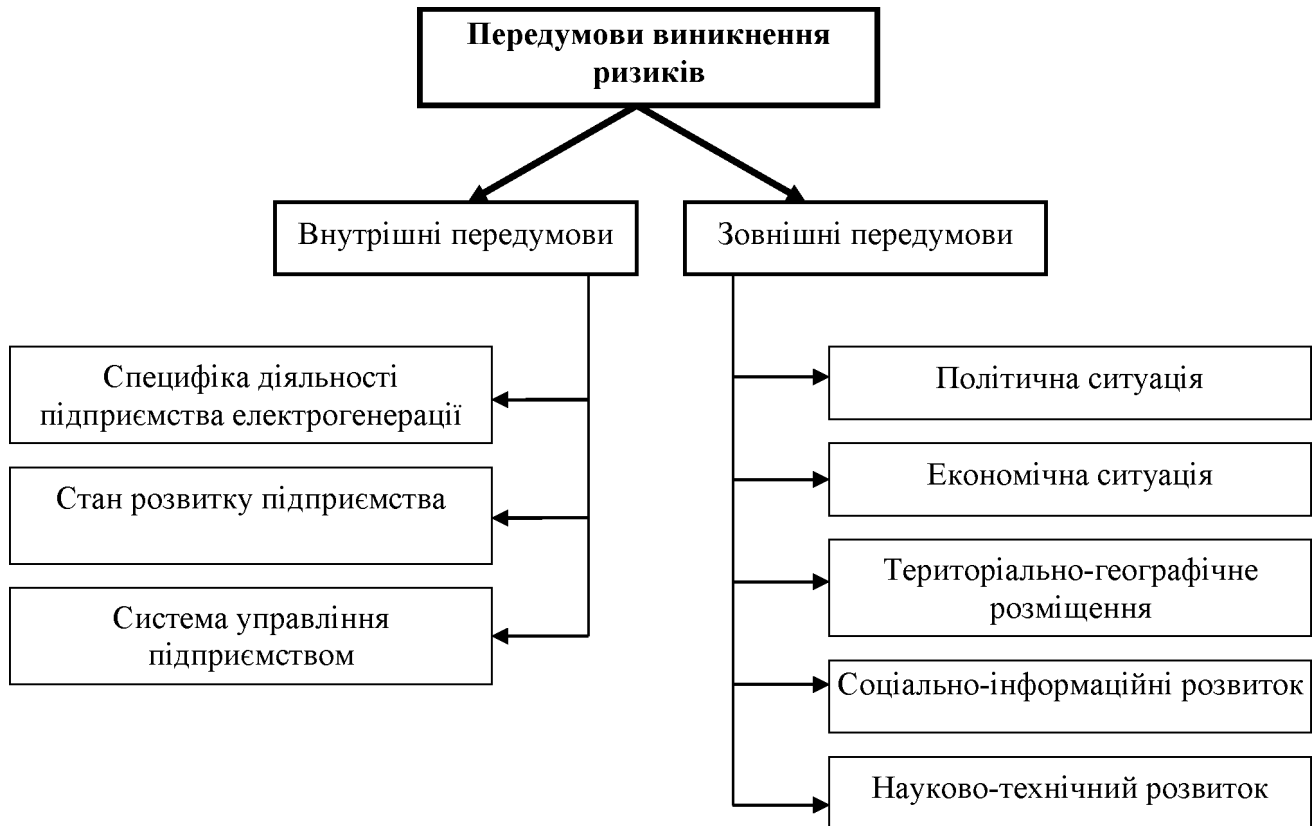

Рис. 1. Схема передумов утворення ризиків на підприємствах

Отже, відповідно до запропонованої класифікації керівництво підприємства або відповідні фахівці в галузі аудиту та управління ризиками можуть точно проаналізувати та визначити, які можуть бути передумови для виникнення факторів ризику.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Категорія «ризик» є об'єктивно універсальною формою існування та мислення та можливого виникнення ризикованих дій, що сприймаються суб'єктами з історичного, політико-економічного та міждисциплінарного аспектів. Він відображає небезпеку або вигідну можливість. Важливість прогностичної дії в цьому контексті полягає в ідентифікації та оцінці ситуацій ризику в невизначених ситуаціях. За цих обставин керівництво підприємства повинні

приймати раціональні рішення, які ведуть до досягнення їхніх цілей і реалізації їхніх намірів.

Література

1. Бугров О., Бугрова О., Лук'янчук І. Модель ухвалення рішення щодо страхування інвестиційного ризику проєкту в контексті поведінкових фінансів і теорії контрактів. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. № 2. С. 194-206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2023_2_17 (дата звернення: 23.11.2023).
2. Управління розвитком суб'єктів підприємництва в умовах викликів XXI століття: колективна монографія / Л.О. Аксьонова [та ін.] ; за заг. ред. Т.В. Гринько ; Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро: Біла К.О., 2019. 419 с.
3. Бояринова К. О. Невизначеність та ризику в управлінні реалізацією інвестиційно-інноваційних проєктів підприємств. *Економіка та держава*. 2020. № 2. С. 4-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2020_2_3 (дата звернення: 09.11.2023).
4. Денисенко М.П., Юринець З.В. Система управління ризиковими ситуаціями в умовах підвищення інвестиційної привабливості та безпеки бізнесу. *Економіка та держава*. 2022. № 9. С. 4-7.
5. Турленко Н. В. Прогнозування та оцінка інвестиційного ризику в сталому розвитку аграрної сфери регіону. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 2. С. 45-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2020_2_11 (дата звернення: 30.10.2023).
6. Кваша Т.К. Визначення ризиків інвестиційно-інноваційної безпеки в Україні. *Статистика України*. 2022. № 3-4. С. 35-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2022_3-4_6 (дата звернення: 10.11.2023).

7. Шміло І.О. Інвестиційні ризики, їх класифікація та управління: правовий аспект. *Право та інновації*. 2019. № 2. С. 65-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2019_2_11 (дата звернення: 23.11.2023).
8. Гулик Т.В., Горб Є.Ю. Методи оцінки ефективності інвестиційних проєктів з урахуванням ризиків в умовах невизначеності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70), № 6. С. 99-106. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2020_31\(70\)_6_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2020_31(70)_6_19) (дата звернення: 14.11.2023).

References

1. Buhrov, O. Buhrova, O. & Lukianchuk, I. (2023). Model ukhvalennia rishennia shchodo strakhuvannia investytsiinoho ryzyku proiektu v konteksti povedinkovykh finansiv i teorii kontraktiv [Decision model for investment risk insurance project in the context of behavioral finance and contract theory]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 2, 194-206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2023_2_17 [in Ukrainian].
2. Aksonova, L.O. & Hryenko, T.V. (Eds.). (2019). Upravlinnia rozvytkom subiektiv pidpriemnytstva v umovakh vyklykiv XXI stolittia: kolektyvna monohrafiia [Management of the development of business entities in the face of the challenges of the 21st century: a collective monograph]. Dnipro: Dnipro National University named after Oles Honchar. Bila K.O. [in Ukrainian]
3. Boiarynova, K.O. (2020). Nevyznachenist ta ryzyky v upravlinni realizatsiieiu investytsiino-innovatsiinykh proektiv pidpriemstv [Uncertainty and risks in managing the implementation of investment and innovation projects of enterprises]. *Ekonomika ta derzhava*, 2, 4-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2020_2_3 [in Ukrainian].

4. Denysenko, M.P. & Yurynets, Z.V. (2022). Systema upravlinnia ryzykovymy situatsiiamy v umovakh pidvyshchennia investytsiinoi pryvablyvosti ta bezpeky biznesu [Risk management system in terms of increasing investment attractiveness and business security]. *Ekonomika ta derzhava*, 9, 4-7 [in Ukrainian].
5. Turlenko, N.V. (2020). Prohnozuvannia ta otsinka investytsiinoho ryzyku v stalomu rozvytku ahrarynoi sfery rehionu [Forecasting and assessment of investment risk in the sustainable development of the agricultural sector of the region]. *Biznes-navihator*, 2, 45-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2020_2_11 [in Ukrainian].
6. Kvasha, T.K. (2022). Vyznachennia ryzykiv investytsiino-innovatsiinoi bezpeky v Ukraini [Identification of investment and innovation security risks in Ukraine]. *Statystyka Ukrainy*, 3-4, 35-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2022_3-4_6 [in Ukrainian].
7. Shmilo, I.O. (2019). Investytsiini ryzyky, yikh klasyfikatsiia ta upravlinnia: pravovyi aspekt [Investment risks, their classification and management: legal aspect]. *Pravo ta innovatsii*, 2, 65-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2019_2_11 [in Ukrainian].
8. Hulyk, T.V. & Horb, Ye.Iu. Metody otsinky efektyvnosti investytsiinykh proektiv z urakhuvanniam ryzykiv v umovakh nevyznachenosti [Methods for assessing the effectiveness of investment projects taking into account risks in conditions of uncertainty]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, 31(70), 6, 99-106. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2020_31\(70\)_6_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2020_31(70)_6_19) [in Ukrainian].